

YENİSEY YAZITLARI'NDAN 10, 25, 41, 51, 70, 109 ve 110 ÜZERİNE ETİMOLOJİK AÇIKLAMALAR İLE DÜZELTMELER

Osman Fikri SERTKAYA*

Özet

Bu makale 10 numaralı Elegest = Elegeş Yazıtı, 25 numaralı Oznaçennoye = Sayanogorsk Yazıtı, 41 numaralı Kemçik-Cırgak Yazıtı ve 51., 70., 109. ve 110. Yenisey yazıtlarındaki kelime okumaları ile kelime anlamlandırmaları üzerinde bazı düzeltmeleri ve açıklamaları ihtiva etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yenisey Yazıtları, Elegeş, Oznaçennoye, Kemçik-Cırgak

Yenisey yazıtlarından 32'si önce Fin Atlası¹'nda grafik olarak yayımlanmış, yayımlanan bu metinlere E 40 ve E 41'in katılması ile, 34 metnin grafik sözlüğü de Otto Donner tarafından yapılmıştı.²

Vilhelm Thomsen'in Göktürk alfabesini çözümesinden sonra 40 Yenisey metni Wilhelm Radloff tarafından yayımlanmıştı.³

Wilhelm Radloff'un yayımladığı bu metinler Hüseyin Namık Orkun tarafından *Eski Türk Yazıtları*'nın üçüncü cildinde yayımlandı.⁴

Sergey Efimeviç Malov, *Yeniseyskaya Pismennost Tyurkov* adlı eserinde ilk 51 Yenisey metnini yayımladı.⁵

S. E. Malov yayımından sonra bulunan birçok yazıt müstakil araştırmalarda çeşitli filolojik ölçülerde yayımlandı.

Dmitri Dmitriyeviç Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Pamjatnikov Basseyina Yeniseya* adlı eserinde 145 Yenisey metnini katalogladı.⁶

İgor Valentinoviç Kormuşın, *Tyurkskiye Yeniseyskiye Epitafii. Teksti i issledovaniya*⁷ adlı eserinde 152 Yenisey yazıtından Hakasya'dan 13 ve Tuva'dan 43 yazıt olmak üzere 56 Yenisey yazıtını yayımladı. Türk araştırmacılar bu 56 yazıtın 26'sını H. N. Orkun yayımından tanımaktadırlar. 30 yazıtın ise Türkiye'de Türkçe yayımı yapılmamıştır.

İgor V. Kormuşın'ın eseri Yenisey yazıtlarının yayımlanmasında bir dönüm noktasıdır. Bu eserin ilk baskısının Türkçeye çevirisi benim kontrolümde Rysbek Alimov tarafından yapılmıştı. Türkçe çevirinin bir an önce yayımlanmasının uygun olacağı görüşümdedir.

Bu makalemden Yenisey yazıtlarındaki bazı problemler üzerinde durmak, bazı düzeltme tekliflerinde bulunmak ve etimolojik açıklamalar ile yeni açılımlar yapmak istiyorum.

E - 10

2. ❧❧❧❧❧❧❧❧ (ä)rl(ä)rm(ä)d(ü)k(i)m II (ä)r (ö)l(ü)rm(ä)d(ü)k(i)m
 ❧❧❧❧❧❧❧❧ sürd(i)m ❧❧❧❧❧❧❧❧ (ö)lürd(i)m

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul-Türkiye, ofsertkaya@mynet.com.

¹ *Inscriptions de l'Énissié. Recueillies et publiées par la Société Finlandaise d'Archéologie, Helsingfors, 1899.*

² *Wörterverzeichnis zu den Inscriptions de L'Énissié. Nach den im Jahre 1899 von der finnischen Expedition an den oberen Jenissei genommenen neuen Abklatschen und Photographischen aufnahmen zusammengestellt von O. Donner, Helsingfors, 1892, 69 s.*

³ Wilhelm Radloff, *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei, Sankt-Peterburg, XI+460 s.*

⁴ Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları, III, İstanbul, 1939.*

⁵ S. E. Malov, *Yeniseyskaya Pismennost Tyurkov. Teksti i İssledovaniya, M.-L. 1052.*

⁶ Leningrad 1983.

⁷ Moskova, 1997; ikinci baskı, Moskova, 2008.

I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni, 18-20 Kasım 2009, AFYONKARAHİSAR

İgor V. Kormuşin ilk iki işaret olan **𐰃𐰆𐰏𐰏** 'den sonra : nokta geldiğini söyleyerek ilk iki işareti *kü* “şan, şöhret” olarak anlamlandırıyor ve isim ile unvanı *ç(ä)küng tutuk* şeklinde okuyor.¹⁰ Kormuşin'in *ng* okuduğu **𐰃** işaret *l² 𐰃* olarak kabul edilirse belki de isim ile unvanı (*i*)*ç köl totok* okumak ve ibareyi *kü* : (*İ*)*ç Köl Totok* “şanlı, şöhretli, meşhur, İç Köl Totok” olarak anlamak imkânı da doğar. Ancak o zaman *külüg* “şanlı, şöhretli, meşhur” kelimesi yerine niçin *kü* “şan, şöhret” kelimesinin geçtiğini açıklamak zorlaşır.

3. *beş kırk* ‘sorok pyat’ [kırk beş] → *beş kırk* ‘tridsat’ pyat’ [otuz beş]

E 25 Oznaçennoye (= Sayanogorsk) I yazıtının 4. satırında *beş kırk* transkripsiyonunun İgor V. Kormuşin tarafından yapılan tercümesi ‘sorok pyat’ [kırk beş] şeklindedir. Bu gözden kaçan bir durum olmalı. Çünkü yazar **İşaret tashihleri** başlıklı “*Sol yan cephe. Dördüncü satır*” bölümündeki açıklamasında bu ibareyi Malov'un ‘tridsat’ pyat’ [otuz beş] şeklinde doğru çevirdiğini söylemektedir.

4. *yoklamak* “yok olmak, kaybolmak”

E 25 Oznaçennoye (= Sayanogorsk) I yazıtının 6. satırında *yoklayur* <yo-k-la-yur. *yokla-* fiilinin “kaybolmak, yok olmak” şeklindeki Göktürk metinlerinde ilk olarak tespit edilen anlamı, bu yazıt dışında HTUN adlı Uygurca metinde aynı anlamda geçmektedir. Metnin 48.-78. satırları ve çevirisi şöyledir:

tengri burқан surunggamı suğur-ta ⁴⁹*inçe tip yarlıkamız erür: anant-a!*
şiravast balıq-ta yatıyadı ⁵⁰*atlıg kişi tam üze köüngü körüp, köüngü-ni kıdı*
*tuımağ*⁵¹*ıntın, öz baş-ın körmemek üze ‘başım yok bolmuş turur’ tip, kal* ⁵²*bolup, öz*
baş-ın tilegeli, kayu-ta kayu-ta kaçıp tilep yorıyur ⁵³*erken, bir öde kal-ı serilip,*
kentü özi inçe tip sakıntı: ‘mening ⁵⁴*özüm-nüing baş-ım yok ermiş. baş-ım-nı tiledeçisi*
kim ol’ tip. ⁵⁵*ötrü kal-ı serildi. ‘anant-a! bu yatıyadı baş-ın yok-lamış* ⁵⁶*öde [4b]*
⁵⁷*baş-ı yok boldı-mu erki?’ <tip.> anant inçe tip kikiñ birdi ‘ADI KÖTRÜLMİŞ-e!*
<yatıyadı-ning baş-ı-nıg> *yok bol*⁵⁸*muş-ı yok erür’ tip. <tengri burқан> yana*
*yarlıkadı: ‘anant-a! bu kişi baş-ın tapmış öd*⁵⁹*te <öz> baş-ın tapdı-mu erki?’ tip.*
anant ötünti: ‘<tapa> teginmez <burқан> tengrim. ol oğ ⁶⁰*baş-ı erür. adın-tın*
<baş> *tapmış ermez’ tip. <tengri burқан> yana yarlıkadı: ‘<anant-a! ol kişi>*
uğrayu adın-tın ⁶¹*baş tapsar <ol baş> anga baş bolur-mu erki?’ tip. anant ötünti:*
<bolu> *teginmez ADI* ⁶²*KÖTRÜLMİŞ <burқан> tengrim. adın-ning baş-ı anga baş*
bolmaz’ tip. bu neteg erser ANÇULAYU ⁶³*yime tınlıg-lar KÖNGÜL yagılmağ-ıntın*
*taştın singar burқан tileyür-ler. kayu ÖD*⁶⁴*te yangılmış KÖNGÜL amrılısar, ol oğ*
KÖNGÜL burқан erür. <kişi anı> adın-tın bulur ermez. ⁶⁵*<tengri burқан yana*
yarlıkadı:> ‘anant-a! ol yangılmış tınlıg-lar burқан tilemiş öde KÖNGÜL tigli
burқан ⁶⁶*yok boldı-mu erki?’ <tip. anant ötünti: ‘yok bolu> teginmez <burқан>*
tengrim. <KÖNGÜL tigli burқан-ning> yok bolmuş-ı yok <erür>’ tip. <tengri burқан
yana yarlıkadı: ‘anant-a! ol kişi> BURKAN bulmuş ⁶⁷*öde <ol burқан> kayu-dın*
erser keldü-mü erki?’ <tip. anant ötünti: ‘kelü> teginmez <burқан> tengrim. kayu-tın
erser ⁶⁸*kelmış ermez. ol oğ KÖNGÜL burқан erür’ tip. <tengri burқан yana*

¹⁰ İgor Valentinoviç Kormuşin, *Tyurkskiye Yeniseyskiye Epitafii. Teksti i issledovaniya*, Moskova, 1997, s. 37-38; İgor Valentinoviç Kormuşin, *Drevniye Tyurkskiye Yazıki, Uçevnoye Posobiye*, Abakan, 2004, s. 192-193.

yarlıkadı: > 'anant-a! <ol kişi> uğrayu adın-tın⁶⁹burқан bulsar yime, >ol burқан> anga burқан bolur-mu <erki?' tip. anant ötüinti: 'bolu> teginmez <burқан> tengrim. özi ök⁷⁰burқан erür. adın-tın burқан bulur ermez' tip. [5a]⁷¹<inçe ıaltı kişi> bu <burқан> tengri yarlıg-ın tutsar, öz köngül-ni tuşup, burқан yol-ın tilemiş⁷²kergek. tuyunmış tınlıg-lar inçe tip sözleyür-ler: 'birök yaty-a⁷³datı azk(ı)y-a ıaıaru yanıp, közüngü-ni baımış erser <erdi>, baş-ın⁷⁴m-a yoklamaz <erür> erdi, ıal yime bolmaz <erür> erdi' tip. 'munung abııray-ı⁷⁵erser, munıağ tip körkitmek erür'. tuyunmaı-ıg tiledeıi kişi⁷⁶ler yanıuru öz köngül-in baısar, ol oı köngül ol oı burқан⁷⁷erür. <kişi ol köngül-ni> adın-tın tilegü bolmaın. igit saıanç-lar yime toğmaıay⁷⁸lar tip.

[Burhan hazretleri (= tengri Buddha) Śurangama-Sūtra'da ⁴⁹şöyle buyurmuştur: "Ey Anant! Śravasti şehrinde Yajñadatta ⁵⁰adlı kişi, duvarda ayna görüp, aynayı aşağı (= eğri) tutmasını ⁵¹-dan (dolayı) (aynada) kendi başını görmemek ile 'başım yok olmuştur' diye, deli ⁵²olup, kendi başını aramak için, her tarafta gezip, arayıp yürür ⁵³iken, bir anda aklı başına gelip, kendi kendisine şöyle diyerek düşündü. "Benim ⁵⁴kendimin, 'başım yok imiş', (fakat) başımı arayan kimdir?" diye. ⁵⁵Bunun üzerine aklı başına geldi. "Ey Anant! Bu Yajñadatta başını kaybettiği ⁵⁶zamanda [4b] ⁵⁷başı gerçekten yok (= kayıp) oldu mu ki?" <diye>. Anant şöyle diyerek cevap verdi: Ey mübârek [= adı yüceltilmiş] (Burhan hazretleri (= Tanrım). Bu Yajñadatta'nın başının) yok ol ⁵⁸-duğu yoktur" diye. <Burhan hazretleri> yine buyurdu: "Ey Anant! Bu kişi başını bulduğu an ⁵⁹-da başını (gerçekten) buldumu ki?" diye. Anant arz etti: "Bulamadı" (Burhan) hazretleri. O onun ⁶⁰kendi (= aynı) başıdır. Başkasından bulmamıştır" diye. <Burhan hazretleri> yine buyurdu: <"Ey Anant! O kişi> uğraşarak başkasından ⁶¹baş bulsa, <o baş> ona baş olur mu ki?" diye. Anant arz etti: "Olamaz" [adı yüceltil ⁶²-miş] (Burhan) hazretleri. 'Başkasının başı ona baş olmaz' diye. Bu nasıl böyle ise, [tıpkı] ⁶³bunun gibi, kişiler de [gönül]i yanıldıkları için hariçten Burhan ararlar. Ne [vakit] ⁶⁴yanılmış [gönül] sükûnet bulursa, o gönülün (kendisi) Burhan olur. (Kişi onu = Gönül denen Burhan'ı) başkasından (= dışarıdan) bulacak değildir. ⁶⁵<Burhan hazretleri yine buyurdu:> "Ey Anant! O yanılmış canlılar Burhan aradıkları zamanda [gönül] denen Burhan ⁶⁶(gerçekten) yok mu idi ki?" <diye. (Anant arz etti:) "(yok)> değildi" Burhan hazretleri. (Onun) yok olduğu yoktur" diye. <Tanrı hazretleri yine buyurdu: "Ey Anant! O kişi> Burhan bulunduğu ⁶⁷zamanda <o Burhan> herhangi bir yerden mi geldi ki?" <diye. Anant arz etti:> "Gelemez" (Burhan) hazretleri. (O) herhangi bir yerden (ona) ⁶⁸gelmiş değildir. O [gönül]ün kendisi Burhan'dır" diye. <Burhan hazretleri yine buyurdu:> "Ey Anant! <O kişi> uğraşarak dışarıdan ⁶⁹Burhan bulsa da, <o Burhan> ona Burhan olurmu <ki?" diye. Anant arz etti:> "Olamaz" (Burhan) hazretleri. Onun kendisi ⁷⁰Burhandır. Başkasından Burhan bulamaz" diye. ⁷¹<Eğer bir kimse> bu <Burhan> Hazretlerinin yarlığını yerine getirirse, kendi gönlünü tutup, burhan (olma) yolunu araması ⁷²gerek(tir). Duyunmuş canlılar şöyle diyip söylerler: "Eğer Yajña ⁷³datta azıcık geri dönüp aynaya bakmış olsa <idi> ne başını ⁷⁴kaybeder<di (ve)> ne de deli olur<du>" diye. Bunun anlam (abhipraya)'ı ⁷⁵ise, şöyle diye göstermektir (= gösterilir). "Duyunmayı arayıcı kimse

76₁er (eğer) tekrar kendi gönül(ler)ine bakar(lar)sa, o gönülün kendisi(nin) o burhan(ın) kendisi 77₁olduğunu (anlarlar. Onu) başkasından aramağa lüzum kalmadan. (Başkasından aramak gibi) kötü düşünceler de doğmayacak 78₁lar” diye.]

yoqlamış <yo-*q*-la-mış “kaybettiği”. -miş : Görülen geçmiş zaman partisip eki: *yoqla-* : kaybetmek; -la- : isimden fiil yapma eki; *yok* : <yo-*q* İsim kökü, “yok, kayıp”; -*q* : fiilden isim yapma eki; yo- : fiil kökü, “sona ermek, kaybetmek”.

yo- fiilinden Etü.'de yapılan isimler arasında **yog** <yo-*g* “ölüm ve defin merasimi”, **yok** <yo-*q* “yok” ve yo-*d*- şeklinde genişleyen gövdeden **yodun** <yo-*d-u-n* kelimeleri türetilmiştir.¹¹ Etü. *yoq yodun qıl-* “mahvetmek” karşılığında kullanılır.

TTü.'nde *yoqlamak* “kontrol etmek; hasta ziyaretinde bulunmak” anlamlarında kullanılır. Yine TTü.'nde *neologism* olarak kullanılan **yoq** <yo-*z* kelimesi de bu yo- fiil kökünden türetilmiştir. *yoq* kelimesi Ttü.'nde “1. Doğada olduğu gibi kalarak işlenmemiş olan; 2. Kaba, adı, bayağı; 3. Soysuz, yozlaşmış, dejenere; 4. Kısır” anlamlarında kullanılmaktadır.¹² Ayrıca *yoq* kelimesinden de *yoqlama*, *yoqlamak*, *yoqlaştırma*, *yoqlaştırmak* ve *yoqluk* kelimeleri türetilmiştir. **yoqlamış ödte** <yo-*q*-la-mış *öd-te* “kaybettiği zamanda”.

5. *s(e)n(i)ng(i)z* → *esizingiz* felâketiniz (= üzüntünüz)

E 25 Oznaçennoye (= Sayanogorsk) I yazıtının 6. satırında *s(e)n(i)ng(i)z* (𐰽𐰺𐰍𐰏) Göktürk harfli metinlerde başka bir örneği henüz tespit edilemeyen bu kelimenin imlâsı N² 𐰽 yerine Z 𐰽 ile 𐰽𐰺𐰍𐰏 (S²ZÑZ) şeklinde olsa idi kelimeyi *(e)s(i)z(i)ng(i)z* şeklinde okumak ve *(e)s(i)z(i)m* kelimesinin [*s(i)z(i)ng*] *(e)s(i)z(i)ng(i)z* şeklinde nezaket çekimli hali olarak düşünmek mümkün olurdu.

esiz kelimesinin yalın çekimi **esiz** kelimesinin vokatifli örnekleri

esiz	esiz-e
esizim	esizim-e
esizing	
esizi	
esizimiz	
esizingiz	
esizleri	

esizingiz okuyuşu **қанuғız** ve **қадағларuғız** okunuşları ile paralelizm göstermektedir. Şöyle ki:

қан	-ı	-ng	-ı	-z	yok[ı]ayur	“(Sizin) hanınız yok oluyor”.
қадағла[r]	-ı	-ng	-ı	-z	қарғанур	“(Sizin) akrabalarınız kederleniyorlar”.
esiz	-i	-ng	-i	-z		“(Sizin) üzüntünüz”.

Bu iki kelimenin açıklanmasına dayanarak 6. satırın yeni çevirisini şöyle anlamak mümkündür: “(Sizin) hanınız yok oluyor (= savaşta ölüyor). (Bundan dolayı sizin) akrabalarınız kendilerini kahrediyorlar (= lanetliyorlar). (Sizin) felâketiniz (= üzüntünüz)”.

¹¹ Janos Eckmann'ın *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation*, Budapest 1976, s. 108'deki *buğun* maddesini *yoğun*; s. 347'deki *yok buğun bol-* maddesini *yok yoğun bul-*; s. 348'deki *yok buğun qıl-* maddesini *yok yoğun qıl-* şeklinde düzeltmek gerekiyor.

¹² *Türkçe Sözlük*, 2, K-Z, Yeni Baskı (Ankara 1988), s. 1642a.

E - 41 (Kemçik Çırgak yazıtının 6. satırı)

165 160 155 150 145
*MTP:KCYCJ):JCYC:JN*CX*TT

6

Yenisey yazıtları arasında anlaşılması güç yazıtlardan birisi olan Kemçik-Cırgak yazıtı G. P. Safyanov'un verdiği bilgilere dayanarak 1889'da Alex O. Heikel tarafından Hemçik nehrinin sağ kolu olan Cırgakı nehrinin yakınındaki kurganda bulunmuş ve Ust-Us köyüne götürülmüştür. Oradan da 1901 yılında da A. V. Adrianov tarafından Minusinsk Müzesi'ne nakledilmiştir. Hâlen envanter no 34'te kayıtlıdır. Anıt 95 x 26 x 27 cm ölçülerinde olup, (5 + 6 =) 11 satırlık metnin ilk 5 satırının altında bir damga bulunmaktadır.

Anıt 1908 yılının 26-27 Temmuzunda ve 1948 yılında, iki kez, S. E. Malov tarafından incelenmiş ve kopye edilmiştir.

Kemçik-Cırgak yazıtı bu güne kadar 2 kez SEM, 2 kez HNO, 2 kez İAB, birer kez de ONT ile TT tarafından olmak üzere, 8 kez yayımlanmış ve 10 çalışmada da bu yazıtı temas edilmiştir. Bu yayımlar ve temaslar şunlardır:

a) Yayımlar:

1. 1936 (SEM) Sergey Efimoviç MALOV, "Novie pamyatniki s turetskimi runami. II Pamyatnik Minusinskogo Muzeya", *Yazık i Mışlenie*, VI-VII, 1936, s. 259-267.
2. 1939 (HNO) Hüseyin Namık ORKUN, "Kemçik-Cırgak yazıtı", *Türklük*, Milliyetçi Kültür Dergisi, İstanbul, 1939, s. 29-33.
3. 1940 (HNO) Hüseyin Namık ORKUN, "Kemçik Cırgak yazıtı", *Eski Türk Yazıtları*, III, 1940, s. 79-85.
4. 1952 (SEM) Sergey Yefimoviç MALOV, "Pamyatnik c r. Kemçik-Djırgak", *Yeniseyskaya Pismennost Tyurkov*, M. L. 1952, s. 73-75.
5. 1959 (İAB) İgor Alekseyeviç BATMANOV, *Yazık Yeniseyskiş Pamyatnikov Drevnetyurkskoy Pismennosti*, Frunze, 1959, s. 163-167.
6. 1963 (BAT-KU.) İgor Alekseyeviç BATMANOV-A. Ç. KUNAA, *Pamyatniki Drevnetyurskoy Pismennosti Tuvi*, II, Kızıllı, 1963, s. 14-17, ve 42.
7. 1982 (OYT) *Orhon-Yenisey Tekstleri*, Frunze 1982, s. 181-183.
8. 1999(TT) Talât TEKİN, "Hemçik-Çırgakı yazıtı", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, İstanbul, 1999, s. 5-15.

b) Temaslar:

1. 1892 Otto DONNER, *Wörterverzeichnis zu den Inscriptions de l'Énissime*, MSFOu, IV, Helsingfors, 1892, s. 66.
2. 1916 Vilhelm THOMSEN, *Turcica*, Études concertant l'Interpretation des Inscriptions Turques de la Mongolie et de la Sibérie, MSFOu, XXXVII, Helsingfors, 1916, s. 68, not 1.

3. 1931 *Alt-Altaysche Kunstdenkmäler. Briefe und Bildmaterial von J. R. Aspelin's Reisen in Sibirien und der Mongolei, 1887-1889* herausgegeben von Hjalmar Appelgren-Kivalo, Helsingfors 1931, s. 44.
4. 1964 Talât TEKİN, "On a Misinterpreted Word in the Old Turkic Inscriptions", *UAJb*, XXXV/Fasc. B, 1964/1, s. 140-141.
5. 1966 Talât TEKİN, "Bir runik harfin fonetik değeri hakkında", *Reşid Rahmeti Arat İçin*, Ankara, 1966, s. 413, not 1.
6. 1966 Osman Nedim TUNA, "On the phonetic values of the symbols *EG/GE, DEM, UŞ* in some of the texts in Kök-Turkish script", *CAJ*, XI/4, 1966, s. 262-263 str. 2 ve 5.
8. 1972 Louis BAZİN, *Les Calendriers Turcs Anciens et Medievaux*, Lille 1972, s. 117.
1991 Louis BAZİN, *Les Systemes Chronologiques dans Le Monde Turc Ancien*, Akademiai Kiado, Budapest, 1991, s. 99; 102.
9. 1991 Marcel ERDAL, *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon*, 1991, Wiesbaden, s. 301.
10. 1995 Osman Fikri SERTKAYA, "Yenisey yazıtlarının yayınların daki bazı okuma ve anlamlandırmaların düzeltilmesi, yeni okuma ve anlamlandırma teklifleri", *Göktürk Tarihinin Meseleleri*, Ankara, 1995, s. 204.

1a) SEM (1936)¹³

(ä)r (ä)rd(ä)m(i)m (a)d(a)k(ä)g(ä)ç(i)mä (a)na (ä)gm(ä)ç (i)g(ä)t y(ä)r(i)lt(i)m

VI Moya doblest', batyuşka (moy), ot moyey tětki, mat', supruğa, slujanka (ot vsyeh vas) ya razluçilsya (t. e. umer); [Benim yiğitliğim, (benim) babam, teyzemden, anne, eş, kadın hizmetçi (bütün sizlerden) ben ayrıldım (yani öldüm);].

2) HNO (1939-1940)¹⁴

VI. (e)r (e)rd(e)m(i)m (a)d(a)k(ä)g(i)ç(i)me (a)na (e)gm(i)ç (e)g(i)t y(e)r(e)lt(i)m

VI. er erdemim babacığım, teyzemden, annemden, karımdan, hizmetçilerimden ayrıldım (?)

1b) SEM (1952)¹⁵,

(ä)r (ä)rd(ä)m(i)m (a)d(a)k(ä)g(ä)ç(i)mä (a)na (ä)gm(ä)ç

(ä)g(ä)t y(ä)r(i)lt(i)m

6) Moya geroyskaya doblest', batyuşka (moy), ot moyey tetki, mat', supruğa, slujanki (so vsyemi vami) ya razluçilsya (t. e. umer).

6) Benim kahraman yiğitliğim, (benim) babam, teyzemden, anne, eş, kadın hizmetçiler (bütün sizlerden) ben ayrıldım (yani öldüm).

3a, b) İAB (1959, 1963)¹⁶

¹³ Sergey Efimoviç Malov, "Noviye pamyatniki s turetskimi runami. II Pamyatnik Minusinskogo Muzeya", *Yazık i Mışleniye*, VI-VII, 1936, s. 259-267.

¹⁴ Hüseyin Namık Orkun, "Kemçik-Cirgak yazıtı", *Türklük*, 1, Milliyetçi Kültür Dergisi, İstanbul, 1939, s. 29-33; Hüseyin Namık Orkun, "Kemçik, Cirgak yazıtı", *Eski Türk Yazıtları*, III, 1940, s. 79-85.

¹⁵ Sergey Efimoviç Malov, "Pamyatnik c r. Kemçik-Djirgak", *Yeniseyskaya Pismennost Tyurkov*, M.-L. 1952, s. 73-75.

(e)r (e)rd(e)m(i)m, (a)d(a)kı, (e)g(e)çime (a)na (e)gm(e)ç
(e)g(e)t y(e)r(i)lt(i)m

1) Ot moyey geroyskoy doblesti, (moyego) batyuşki, moyey tetki, materi, tetki, slujanki ya otkololsya (otdelilsya, t. e. umer)

1) Er erezim, ada(gım), daay ugbamdan, iye, daay ugbam, bajınım ajıldakcızından çarıldım.

4) ONT (1966)¹⁷

(e)r (e)rd(e)m(i)m (a)d(a)kı (e)g(e)çimge : (a)na (e)g(e)m
içg(i)t y(e)r(i)lt(i)m

I have seperated (or parted) from my younger sister, (from) my dear mother and (from) my retainers, who are the fame of my heroic (or menly) merit.

5) (1982)¹⁸

er erdemim adakı egeçime ana egmeç eget yeriltim.

6) Er erdemim (erdigim), atam, biykeçim, ana, jengem, kungumdön cerildim (bölündüm).

6) Moya geroičeskaya doblest', batyuşka (moy), ot moyey tetki, mat', supruğa, slujanki (so vsyemi vami) ya razluçilsya (t. e. umer);

6) TT (1999)¹⁹

(ä)r (ä)rdäm(i)m d(a)kı : (ä)g(ä)çim a : (a)na (ä)g(ä)m (e)çig
(ä)t : y(i)r(i)lt(i)m

“Erlık erdemim, heyhat! Anneciğim ve üvey annelerim, atalarım ve cariyelerim! (Sizlerden) ayrıldım.

7) İVK okuyuşu (2007)

er erdemim dakı güçime ana gimçigte yer altım / yeriltim

“Ey benim erkek kahramanlığımdaki gücüm, baş kimçikte yer aldım / yeriltim”.

Tanınmış Macar Türkoloğu Iştván Mandoki-Kongur'un trajik ölümünün 15. yıl dönümü dolayısıyla Kazakistan'ın baş şehri Astana'da Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve İletişim Bakanlığı'nın Dil Komitesi Başkanlığınca 30 Kasım 2007-1 Aralık 2007 tarihlerinde *Kazak Türkçesi'nin tarihi: Altay devri - Prototürk devresi -Eski Türk anıtları - Devletçiliğimizin ortak mirası (Kazak Tilinin Tarihi: Altay Devri - Prototürk Kezengi - Köne Türk Eskertkişderi - Eldigimizdin ortak muratı)* adlı uluslararası konferans düzenlendi.

Bu konferans'ta Rusya Türkologlar Komitesi Başkanı Prof. Dr. Igor Valentinoviç Kormuşin (Moskova) “*Yenisey anıtlarının incelenmesinde yeni yaklaşımlar (Novoye v izuçenii yeniseyskih pamyatnikov)*” adlı oturumun tek Rusça bildirisini sundu.

Ben Prof. Dr. Igor Valentinoviç Kormuşin'e bildirisinde *er erdemim dakı güçime ana gimçigte yer altım / yeriltim* şeklinde okuduğu Kemçik-Cırgak yazıtının 6. satırını nasıl anladığımı

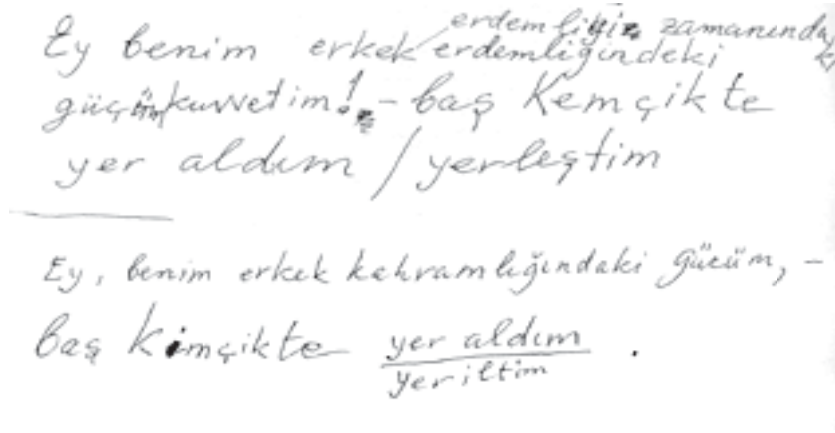
¹⁶ İgor Alekseyeviç Batmanov, *Yazık Yeniseyskiĥ Pamyatnikov Drevnetyurkskoy Pismennosti*, Frunze, 1959, s. 163-167; İgor Alekseyeviç Batmanov - A. Ç. Kuna, *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Tuvi, II*, Kızıl, 1963, s. 14-17, ve 42.

¹⁷ Osman Nedim Tuna, “On the phonetic values of the symbols , ˆ, ˆ, ˆ used in some of the Texts in Kök-Turkish script”, *Central Asiatic Journal*, XI/4 (1966), s. 241-263.

¹⁸ *Orĥon-Yenisey Tekstleri*, Frunze 1982, s. 181-183.

¹⁹ Talât Tekin, “Hemçik-Çırgakı yazıtı”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, İstanbul, 1999, s. 5-15.

kendisinden yazılı olarak sordum. İgor Bey de bu okumasının altına kendi el yazısı ile şu satırları yazdı. “Ey benim erkek kahramanlığımdaki gücüm, baş kimçikte yer aldım / yeriltilim / yerleştim”.

Ben İgor V. Kormuşin'in okuyuşundaki *dakı*, *güçime*, *gimçikte*, *yer altım* ~ *yeriltilim* / *yerleştim* kelimelerini daha başka bir şekilde okuyor ve anlamlandırıyorum. Benim görüşlerim 29 Haziran 1993 günü Minusinsk Müzesi'nde Kemçik-Cirgak yazıtı üzerinde yaptığım incelemede aldığım notlara dayanmaktadır.

Bana göre bu satırda 9 kelime yer almaktadır. Bu kelimeler hakkındaki görüşlerim şöyledir:

1.-2. **(e)r (e)rd(e)m(i)m**. “erlik faziletim = erlik kahramanlığım”.

3. **(a)d(a)kı** : < *adağ-ı*. SEM kelimeyi *ata* “baba” kelimesi ile karıştırarak “batyuşka (moy) [(benim) babam]” şeklinde çevirmiştir. HNO *adağı* okuduğu kelimeyi “babacığım” şeklinde tercüme ediyor. HNO’u bu şekilde çevirmeye zorlayan husus metindeki kelimeyi DLT’deki *atakı* “*yâ abati* ‘ey (sevgili) babacığım’” kelimesi ile karıştırmasıdır. Yazıtta geçen kelime /D/ fonemi ile olan *adak* “ayak” kelimesidir. DLT’de geçen kelime ise /T/ fonemi ile *ata* “baba” kelimesidir. ONT ise kelimeyi Radloff’un OSTN’inden naklen “the next child, fame” şeklinde tercüme etmiştir. İAB “(moyego) batyuşki [(benim) babam]” ve Kırgızca yayım da “batyuşka (moy) [(benim) babam]” çevirileri ile SEM’i tekrarlamışlardır. TT *d(a)kı* okuduğu kelimeyi “ve” şeklinde anlamlandırarak *tağı* kelimesinin yerine yanlış yazım veya diyalekt şekli olarak açıklar. İVK ise *dakı* kelimesini lokatif+aitlik eki olarak kabul eder ve bir önceki kelime ile birlikte *erdemim dakı* “erdemliği zamanındaki / erdemliğindeki / kahramanlığındaki” şeklinde anlar.

Bu okuma ve çevirmelerin tamamı yanlıştır.

Kelime *adak* “ayak” kelimesinin 3. teklik şahıs iyelik eki almış şeklidir ve anlamı “ayak” kelimesinin metaforik = mecazî anlamı olan “son” şeklinde anlaşılmalıdır. İyelik eki daha önceki kelime grubunu *er erdemim<ing> adakı* “erlik (= kahramanlık) faziletim(in) sonu” şeklinde tamamlayarak anlamamızı sağlar. Krş. ONT “the fame of my heroic (or manly) merit”.

Türkiye Türkçesi’ndeki “baştan sona, baştan başa, baştan ayağa” ibareleri ile krş.

4. **(e)g(e)ç(i)mge** : < *ege-ç-i-m-ge*. SEM, HNO ve İAB ve Kırgızca yayım kelimeyi *egeçime* okuyarak “teyzemden” şeklinde tercüme ederler. Ancak HNO IV:40’da “**ägiç** kız çocuğu için sevgi eseri olarak kullanılır. *Zeki kız*” açıklamasını yapar.

Kelime ONT tarafından χ ligatürünün *ge* okunması ile *egeçimge* şeklinde transkripsiyonlanır ve Radloff’un OSTN’indeki *egeçi* şeklinin *ägäsi*, *äkäsi*, *ägäs*, *agäçe*, *ägäçi*, *egeçi*, *igeçi* varyantlarıyla birlikte Sözlük’teki anlamı kabul edilerek “my younger sister” şeklinde tercüme edilir.

TT tutarsızdır. “Anneciğim” şeklinde anlamlandırdığı dördüncü kelime için açık bir görüş ileri sürmez. Bu konudaki 22. numaralı açıklaması şöyledir: “Bu sözcük, bence, Türkçe küçültme ekli *äkäç* < *äkä+ç* olabileceği gibi, aynı anlamdaki Moğolca *egeçi* “abla” da olabilir. krş. Hak. *igeçi* ‘aldız’, Trkm. *ekeji* ‘abla’ < Mo.” Ancak TT (*ä*)*g(ä)**m* (*e*)*çi* (*ä*)*g(ä)**t* kelimeleri ile ilgili 23 numaralı açıklamasında kesin görüş belirtir: “Buradaki *ägä* sözcüğü, bence, Moğolcadan alıntıdır: krş. Mo. *eke* ‘anne’”.

EDPT, 100b”deki Türkçe *eke* maddesinde ise kelimenin sinonimi Moğolca *egeçi* “‘junior (paternal) aunt’ and ‘elder sister’” olarak gösterilmektedir.

“Anne” anlamındaki Mo. *eke* > Tü. *ege* kelimesine gelen -ç eki TT’nin dediği gibi “küçültme” değil, “sevimsizlik” fonksiyonundadır. Krş. Ongin yazıtı. *bil-ge ata-ç-i-m* “bilgili babacığım”. Bu paralel şekle dayanarak *egeçim* < *ege-ç-i-m* kelimesi bana göre metinde “(sevgili) anneciğim” şeklinde anlaşılmalıdır.

İh-Asgat yazıtında geçen *ög* “anne” kelimesinin 1. teklik iyelik eki almış şekli T. Ôsawa tarafından *ög(ü)m* yerine *ög(e)m* şeklinde okunuyor. Bu okunuş “üvey” kelimesinin eski şeklinin *ög-ey* mi yoksa *öge-y* mi anlaşılması konusunu münakaşaya açmaktadır. Ayrıca Eski Türkçe *ög* “anna” kelimesi Türkiye Türkçesi’nde *ök* şeklinde geçiyor. krş. *ök-süz* “anne-siz”.

İVK ise 6. satırın dördüncü kelimesini *g(i)çime* okuyarak “gücüm, kuvvetim” şeklinde çeviriyor. Hâlbuki kelime Eski ve Orta Türkçe devrelerinde *k-* ile *küç* şeklinde geçer. Eski Türkçe için *g-*’li şekil imkânsızdır. Bk. EDPT. 693a-b. **kü:ç** maddesi.

5.-6. (a)na (e)g(e)m : < *ana ege-m*. SEM *ana* kelimesini “ana”, HNO ise tek olarak “annemden” şeklinde tercüme eder. Hakasça (İAB) ve Kırgızca okumalar da SEM gibidir. Kelimenin devamı SEM’de (*ä*)*gm(ä)**ç*, HNO da ise (*e*)*gm(i)**ç* şekillerinde okunmuştur. Hakasça (İAB) ve Kırgızca okumalar da SEM gibidir. ONT ibareyi *ana+ege* < *ana+eke* şeklinde açıklamış fakat tercümede bu ibareye yer vermemiştir. TT ise (*a*)*na* (*e*)*g(e)**m* okuduğu ibareyi “üvey anneler(im)” diye anlamlandırıyor. Bence ibare “süt annelerim = dâyelerim” anlaşılmalıdır. Çünkü *ana ege* kelimesi Çağatay Türkçesi’nde, Ali Şîr Nevâyî’nin *Muhakemetü’l-lügateyn*’inde, “süt annesi, mürebbiye, üvey anne, valide” karşılığında geçen *aneke* < *ana-eke* ~ *ana-ege* kelimesinin Eski Türkçedeki şeklidir. İVK ise (*a*)*na* kelimesini kendisinden sonra gelen kelimeleri de *g(i)mç(i)g* = *k(i)mç(i)k* “Kemçik nehri” olarak okuduğu nehir adının sıfatı olarak “baş” şeklinde çeviriyor.

7. (e)çi : Kelime SEM’de *ägmäç* “eş”, HNO’da ise bir önceki (*e*)*g(e)**m* kelimesi ile birlikte, tek kelime olarak, *ägmiç* “karı, zevce (?)” şeklinde okunmuş ve anlamlandırılmıştır. Her iki şeklin doğru okunuşu iki ayrı kelime halinde *äg(ä)m äçi* ve *ägäm eçi* şekillerinde olmalı idi. İAB (*e*)*gm(e)**ç* okuyarak “tetki [daay ugbam] teyze [teyzem]” şeklinde anlamlandırırken Kırgızca yayında (*e*)*gm(e)**ç* “eş” olarak çevrilmiştir. ONT runayı *iç* okuyor sonraki iki runayı da *g(i)t* okuyarak kelimeyi *içg(i)t* < *içgi+t* olarak teşhis ediyor. ONT’ya göre *içgi* “retainer [hizmetçi, hizmetkâr]” kelimesi, -t eki ise çokluk ekidir. *içgit* “hizmetçiler, hizmetkârlar” anlamına gelmektedir. T. Tekin tutarsızdır. Metinde (*ä*)*çig* okuduğu kelimeyi “atalarım” şeklinde anlamlandırıyor. 24 numaralı açıklama noktunda ise kelimeyi bu sefer (*e*)*çi* okuyor ve “amcalar(ım)” şeklinde anlamlandırıyor. İVK kelimeyi bir sonraki kelimenin ilk runası ile birlikte *ç(i)g* olarak okuyor, bu okuyuşunu bir önceki kelimeyi *g(i)m* şeklindeki okuyuşu ile birleştirerek *g(i)m ç(i)g* = *k(i)mç(i)k* şeklinde tamamlıyor ve “Kemçik nehri” olarak da anlıyor.

(**e**)**çi** EDPT 20a-b’de “1) ‘junior (paternal) onkel [amca]’; 2) ‘elder brother [ağabey]’” şeklinde anlamlandırılır. Ayrıca *eçi* ~ *içi* kelimesi Moğolca *aka* > *aga* “ağabey” kelimesinin eş anlamlısı olarak da gösterilir. Ben burada *eçi* “ağabey” anlamını uygun görüyorum.

8. (e)g(e)t : < *ege-t*. SEM 1936’da (*i*)*g(ä)**t* okuduğu kelimeyi “slujanka [kadın hizmetçi]”, HNO ise *egit* okuduğu kelimeyi “hizmetçilerimden” şeklinde tercüme eder. Yine HNO IV:40’ta “hizmetçi kadın” karşılığını verir. SEM 19352’de (*i*)*g(ä)**t* okuduğu kelimeyi HNO’un

tesirinde kalarak bu sefer “slujanki [kadın hizmetçiler]” şeklinde çevirir. İAB ile Kırgızca neşirlerde de SEM'in son çevirisi “slujanki [kadın hizmetçiler]” tekrar edilir.

TT tutarsızdır. Metinde (ä)t okuduğu kelimeyi “cariyelerim” şeklinde anlamlandırıyor. 24 numaralı açıklama notunda ise kelimeyi bu sefer (ä)g(ä)t okuyarak “kadın hizmetkârlar(ım)” şeklinde anlamlandırıyor.

İVK ise bu kelimeyi daha önceki kelimelerle birlikte okumuş, son sesi de t(e) okuyarak “lokatif eki” şeklinde çevirmiştir.

Bana göre burada kelimeyi unsurlarına ege-t şeklinde ayırmak ve kendisinden önce gelen kelimenin anlamına dayanarak EDPT'deki “elder sister” anlamında kabul etmek gerekiyor. -t ise Moğolca'daki ve Eski Türkçe'deki çokluk eki olup, burada her iki kelimeye de aittir. İbare (e)çi (e)g(e)t < eçi-t (ve) ege-t “ağabeyler(im) (ve) ablalar(ım)” şeklinde anlaşılmalıdır.

9. y(i)r(i)lt(i)m : < y-ir-i-l-ti-m. SEM yerilim okuduğu kelimeyi “sizlerden ben ayrıldım (yani öldüm)” şeklinde, HNO ise y(e)rl(e)t(i)m okuduğu kelimeyi “ayrıldım (?)” şeklinde tereddütlü olarak, tercüme eder.

Diğerlerinin okuma ve anlamları hemen hemen aynıdır. İAB y(e)r(i)lt(i)m “çarıldım” = bölündüm, ayrıldım (yani mecazen: “öldüm”), ONT y(e)r(i)lt(i)m “I have seperated (or parted)”; Kırgızca yayın: yerilim “cerildim = bölündüm, ayrıldım (yani mecazen: “öldüm”), TT y(i)r(i)lt(i)m “ayrıldım”.

Kelime EDPT 967b'de yéril- maddesinde Hsüan-Tsang'daki adırğalı yerilgeli Hend. şekline göre “ayrılmak” anlamında sayılmalıdır. “Ayrılmak” fiili bu gün Türkiye Türkçesi'nde “-dan / -den ayrılmak” şeklinde Ablativ hali ile tercüme edildiği için bu cümlede fiilin bağlı olduğu isimlerin eklerini de Türkiye Türkçesi'ne Ablativ hali ile çevirmek gerekiyor. Pek tabii ki kastedilen anlam da “öldüm” ifadesidir.

Doğan erkek çocuk ile doğuran anne arasında daima görünmez bir bağ vardır. Kavga eden erkek yaralandığında “ah anam” der. Savaşta kurşunu yiyen asker “yandım anam” der. Herhangi bir kişinin “yandım babam” dediği duyulmamıştır. Dolayısı ile bu cümlede ölüm bildirmede önce annenin zikredilmesi çok tabiidir. Kısacası Kemçik-Cırgak yazıtının 6. satırındaki mantıkî sıra ölen kişinin ayrıldığı kişilerden bahs ederken, önce sevgili anneciğinden, sonra süt annesinden, sonra kardeşlerinden (ağabeylerinden ve ablalarından) ayrılması şeklinde olmalıdır.

Ben, yukarıda belirttiğim bu gibi hususlara dayanarak Kemçik-Cırgak yazıtının 6. satırındaki cümleyi (e)r (e)rd(e)m(i)m (a)d(a)ka (e)g(e)ç(i)m[g]e (a)na (e)g(e)m (e)çi (e)g(e)t y(i)r(i)lt(i)m şeklinde okuyor ve Türkiye Türkçesi'ne de “Erlik (kahramanlık) faziletimin sonu(nda) sevgili anneciğimden, süt annem, ağabeylerim (ve) ablalarımın ayrıldım” şeklinde aktarıyorum.

E - 51, 70, 109 ve 110.

1. * * * * * WG¹D¹MD¹M oğ(a)dm(a)d(ı)m “boy olmasına izin vermedim, kabile olmasına müsaade etmedim.

oğ(a)dm(a)d(ı)m fiili Yenisey yazıtlarında dört ayrı yazıtta geçer. Yazıtlar ve geçtiği satırlar şunlardır:

- 1 E 109. Uyük-Oorzak yazıtı, II, str. 3.

⊗⊗⊗⊗⊗ : *x↑↑Y↑ : ↑↑↑↑↑ : * * * * * : 4↑↑↑[↑↑↑]x↑↑↑

(e)r (e)rd(e)mi toğuz oğ(a)dm(a)d(ı)m. il(i)g (e)r öl(ü)rd(i)m er(i)ñç.

- 2 E 51. Tuva “D” (Üçüncü Tuva yazıtı), II, str. 3.

𐰽𐰺𐰍 :𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺 : 𐰺𐰺𐰺 𐰽𐰺𐰺𐰺
(e)r (e)rd(e)mi toꝥuz oğ(a)dm(a)d(i)m a! y(e)r(i)m! (e)s(i)z e!

3 E 110. Uyük-Oorzak yazıtı, III, str. 1.

𐰽𐰺𐰍 :𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺 : 𐰺𐰺𐰺𐰺 𐰽𐰺𐰺𐰺
(e)r (e)rd(e)mi toꝥuz oğ(a)dm(a)d(i)m. y(e)r(i)m! (e)s(i)z(i)m e!

4 E 70. Elegest IV (“İr-øol”) yazıtı, str. 3.

𐰽𐰺𐰍 :𐰽𐰺𐰺𐰺 : 𐰺𐰺𐰺𐰺 : 𐰽𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺 𐰽𐰺𐰺𐰺𐰺
(e)r [(e)rd(e)m]i oğ (a)dm (a)d (i)m toꝥuz. y (e)r[(i)m! (e)s(i)z(i)m

...

oꝥ kelimesi Göktürkçede “boy, kabile” anlamına gelir. Ancak *-ꝥ-* sesi iki unlü arasında *-ğ-* sesine döner. Bu kuralı Göktürk yazıtlarında “boylar, kabileler” anlamına gelen iki kelimedede görüyoruz.

İlk kelime **oꝥ-u-ş* şeklinden gelen *oğuş* < *oğ-u-ş* “boylar, kabileler” kelimesidir. *oğuşı bodumı* “kabilesi, boyları” ibaresinde “ikizleme” olarak geçer.

İkinci kelime **oꝥ-u-z* şeklinden gelen *oğuz* < *oğ-u-z* “boylar, kabileler” kelimesidir. “Etnonim” olarak kullanılmıştır.

Transliterasyonu $WG^1D^1MD^1M$ 𐰽𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺 olan kelime İgor Valentinoviç Kormuşin tarafından *oğdamdam* olarak okunmuştur.²⁰

Marsel Erdal ise *oğadmadım* okuduğu kelimeyi *oğad-* “fall behind [geride kalmak, gecikmek]” şeklinde anlamlandırdığı için *oğadmadım* kelimesini “I did not fall behind [geride kalmadım, gecikmedim]” şeklinde anlamlandırmıştır.²¹

Ben bu kelimenin etimolojik açıklamasını iki meslektaşımın ayrı düşünmekteyim. Şöyle ki:

Transliterasyonu $WG^1D^1MD^1M$ 𐰽𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺𐰺 olan kelimenin *oğuş* < *oğ-u-ş* ve *oğuz* < *oğ-u-z* kelimeleri ile aynı kökten geldiğini düşünüyorum. *oğ* < *oꝥ* “boy, kabile” anlamına gelir. *-ad-* eki isimden “olma” bildiren geçişsiz fiil yapar. *oğ-ad-* “boy olmak, kabile olmak”. Benzer şekil *Kutadgu Bilig* eser adının yapısında da görülür. *ꝥut-ad-* “kutlu olmak”. *ꝥut-ad-ğu bil-i-g* “kutlu olma bilgisi”. Buna göre *oğ-(a)d-m(a)-d(i)m* fiilini “boy olmasına izin vermedim, kabile olmasına müsaade etmedim” şeklinde anladığımız zaman *toꝥuz oğadmadım* ibaresini “dokuz boy olmasına izin vermedim, dokuz kabile olmasına müsaade etmedim” şeklinde açıklayabiliriz.

²⁰ İgor Valentinoviç Kormuşin, *Tyurkskiye Yeniseyskiye Epitafii. Teksti i issledovaniya*, Moskova, 1997, s. 179-180; 262-263; 266-267; 268-269.

²¹ M. Erdal, s. 488-489.